

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд на тема:

„ПРОФЕСИОНАЛНО ОРИЕНТИРАНЕ И ПРОФЕСИОНАЛНА ПОДГОТОВКА НА УЧЕНИЦИ С УМСТВЕНА ИЗОСТАНАЛОСТ“

за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ област на висше образование: 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика.

Докторант: Мария Иванова Костова

Рецензент: доц. д-р Светослава Николова Съева, Югозападен университет „Неофит Рилски“, гр. Благоевград

Научен ръководител: проф. д-р Пелагия Михайлова Терзийска

Рецензията е изготвена съгласно Заповед № 2794/22.11.2024 г. на ректора на Югозападен университет „Неофит Рилски“ и на основание решение на научното жури.

1. Общо представяне на процедурата и докторанта

Процедурата и представеният комплект от документи са съобразени със ЗРАСРБ, Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и Правилника за развитие на академичния състав на Югозападния университет „Неофит Рилски“.

Вместо автобиография, кандидатът е представил „портфолио“. В портфолиото липсват основни компоненти от стандартната автобиография, като: владене на чужди езици, степен на компютърна грамотност, дата на раждане и други. За сметка на тях са включени ненужни елементи като: „любим цитат“, „бъдещи планове“ и „лични постижения“. При последните липсва яснота относно времето и продължителността на описаните мероприятия.

Мария Костова е докторант в катедра „Управление на образованието и специална педагогика“ при Факултета по педагогика на ЮЗУ „Неофит Рилски“, гр. Благоевград от месец януари 2019 година.

През 2017 г. тя завършва специалност „Специална педагогика“ към ЮЗУ „Неофит Рилски“, бакалавърска степен. Година по-късно придобива магистърска степен в същата специалност и същия университет.

В професионално отношение докторантът декларира шест години стаж като „учител“. Към момента е заместник-директор на ЦСОП "Св. Паисий Хилендарски", гр. Благоевград.

От 2018 г. до момента участва в 21 обучения, свързани с професионалната ѝ реализация.

Участва като лектор в един проект през 2023 г. и членува в три, понастоящем в две организации.

2. Актуалност на тематиката

Предоставянето на възможност пред лицата с интелектуална недостатъчност за независим живот и чрез осигуряване на самостоятелно препитание, което от своя страна води до постигане на по-високо качество на техния живот като възрастни индивиди, е една от основните цели на обучението на учениците от посочената категория и поради тази причина настоящата разработка представлява навременна инициатива в теоретичен и в научно-практически аспект.

3. Представяне на труда и оценка на неговото съдържание

Дисертационната разработка е в общ обем от 144 стандартни компютърни страници, като основния текст е разположен на 124 от тях.

В структурно отношение дисертацията се състои от увод, три глави, изводи, препоръки, приноси, заключение, литература и три приложения, разположени на последните единадесет страници от разработката.

В текста са включени 4 таблици. За онагледяване са използвани и 26 графики.

В увода докторантът представя основна информация за разработката. Прави впечатление, че използва понятието „деца“ с умствена изостаналост, което следва да се замени с „ученици“, предвид целевата група на дисертацията. Също така „умствена изостаналост“ („mental retardation“) е и морално остарял термин, който отдавна, вече повече от десет години, е заменен в науката и практиката с понятието „интелектуална недостатъчност“ („intellectual disability“) (вж. Change in Terminology: “Mental Retardation”

to “Intellectual Disability”. Източник: <https://www.federalregister.gov/documents/2013/08/01/2013-18552/change-in-terminology-mental-retardation-to-intellectual-disability> [22.09.2024]).

От дълги години има обществено движение срещу използването на т.нар. “r-word” (“retarded” – „изостанали“), което я класифицира като обидна и дискриминираща към хората, за които се използва, като и самите те и техните семейства не я приемат за определяща ги (вж. R-Word Campaign. Източник: <https://njcdd.org/the-r-word-campaign/> [22.09.2024]).

В текста се използва и понятието „масово училище“ (стр. 6; стр. 77, стр. 95, стр. 96, стр. 104, стр. 115; стр. 122), което следва да се замени с правилния термин „общообразователно училище“.

Методите за обработка на данните не са описани коректно (стр. 6). Липсват конкретните наименования на статистически методи, които са използвани за обработка на данните. Това поставя под съмнение представените резултати. От текста става ясно, че за докторантката „статистически методи“ е еквивалент на „графично представяне на установените резултати“ (стр. 6), което не отговаря на действителността.

От общо трите глави на дисертационната разработка, кандидатът избира да посвети две от тях на теоретичното разглеждане на проблематиката, а изследователската и практическата част от работата си да остави в трета глава.

Докторантът на места в текста си противоречи, например: „За умственото развитие на детето най-голямо значение оказват зрителните и слуховите анализатори. Други видове възприятия, не по-малко важни за умственото развитие на личността, са кинестетичните възприятия, възприятията за време и пространство и други.“ (стр. 7).

Номерацията на параграфите в първа глава, както и в останалите две глави, следва бъде съобразена със стандарта, а именно: в първа глава параграфите да бъдат под номера 1.1., 1.2, 1.2.1. и 1.2.2., наместо настоящите. Номерацията във втора глава следва да продължи тази логика, както следва: 2.1., 2.2., 2.3., 2.3.1. и 2.3.2. Същото се отнася и за трета глава – 3.1., 3.2., 3.2.1., 3.2.2., 3.2.2.1., 3.2.2.2. и 3.3.

Във втора глава продължава теоретичният анализ, като с това баланса на пропорционалното разпределение на текста на дисертацията се нарушава. Теоретичният

обзор е в обем от 82 страници, а експерименталната част е разположена на едва 38 страници (от стр. 83 до стр. 121).

Налични са източници на български език, които са по темата на дисертацията, но не са използвани от докторанта – например тези, разработени от МОН „4. Кариерно ориентиране на учениците със специални образователни потребности“ <https://orientirane.mon.bg/files/KO-SOP.pdf>. На английски език източниците са в изобилие, както на хартиен носител, така и на електронен.

След представените анализи на различните автори, липсва мнението на докторанта по разглежданата проблематика.

В трета глава се предоставя информация за проведеното проучване.

Втора точка в тази глава е озаглавена „Констатиращ етап“ (стр. 85-87). Въпреки, че са описани дейности, липсват критерии и показатели, по които би трябвало да е извършено замерването на „уменията, които са усвоили до момента“ учениците (стр. 85). Липсват и статистически методи и данни, чрез които докторантът би трябвало да получи съответните стойности.

Това води до заключението, че констатиращ етап на експеримента липсва. Наличен е само формиращ, който не е разпознат и не е оповестен от докторанта като такъв. Съответно не е и проведен като такъв с нужните замервания и анализи.

Входните и изходните нива на учениците не са регистрирани от докторанта в началото и в края на педагогическия експеримент. По този начин липсва доказателствен материал за изграждането, структурирането, апробацията и следователно ефективността на създадения от него авторски модел „Кошер“. Това компрометира вторият принос на докторанта (стр. 122).

Двете анкетни проучвания, които също са под шапката на „констатиращия етап“, представят мнението на специалисти и са в значително по-голям обем от същинската работа на докторанта, която е извършил лично в работата си с учениците от ЦСОП, а именно създаването на авторския модел „Кошер“, който е отчетен от него като приносен момент на разработката.

Трета точка е озаглавена „Теоретико-приложен модел на педагогическо изследване“, но не съдържа никакъв текст, а направо се преминава към изводите от анкетното проучване (стр. 115).

Липсва описание на участниците в педагогическия експеримент, в частта експериментална група, включващо: възраст, клас, пол, степен на интелектуална недостатъчност, наличие/липса на допълнителни нарушения и др.

Липсва контролна група в педагогическия експеримент. Това компрометира целия педагогически експеримент.

Предложеният авторски модел „Кошер“ (стр. 117-121) следва да бъде представен по-детайлно, още повече в качеството му на единственият реален, но подлежащ на доказване от страна на докторанта, принос на дисертационната разработка. Неговото описание следва да бъде позиционирано в отделен параграф на трета глава или в отделно приложение.

Като структурни ядра, моделът в този му схематичен вид, може да бъде представен от всеки практикуващ в сферата специалист. Показаната структура не е подпътена с никакви експериментални доказателства. Не са ясни и фактическите доказателства, на базата на които авторът на дисертацията препоръчва своя модел.

Описаните в модела дейности: посяване на семена, приготвяне на храна и др.п. се извършват от всеки среднестатистически учител в областта. Не става ясен приносът на докторанта и с какво неговата разработка се отличава от обичайната, стандартна работа на специалния педагог.

Следват изводи, препоръки и три приноса на дисертационната разработка.

В изводите докторантът си позволява да установява „необходимост“ по отношение на категории лица, които не са обект и предмет на неговото изследване, а именно: „... и други специални образователни потребности.“ (стр. 122).

В заключението си авторът изтъква важността на професионалното ориентиране и професионалната подготовка на учениците с интелектуална недостатъчност.

Литературата е разделена на две части, както следва:

- Използвана литература – с изброени 88 източници. Прави впечатление, че са използвани източници само на български език. Този факт силно ограничава ползването на докторанта при анализа му относно международните явления в проучваната от него област и не му позволява да представи цялостна картина за състоянието на учениците с интелектуална недостатъчност, напротив на

твърдението му на стр. 4, че: „Подготовката на теоретичната част включва литература, която дава цялостна картина за състоянието на учениците с умствена изостаналост.“.

- Интернет източници, които са 12 на брой, от които 9 на английски език и три на български език.

От всички 88 източници, изброени в частта „използвана литература“, прави впечатление, че само три са излезли от печат през последните пет години, като и трите са от 2020^{та} година.

Докторантът се позовава основно на отдавна излязла от печат литература, при положение, че темата не е историческа, което поставя под въпрос и актуалността на информацията, предоставена чрез нея и последващият ѝ анализ. Това дискредитира и първият, от общо трите приноса на дисертационната разработка, който се базира на литературния анализ.

Фактът, че разработката се основава на остарели източници на информация е в контраст с твърдението на докторанта в увода на дисертацията (стр. 4).

4. Приноси

Докторантът извежда три приноса, базирани на разработката.

Първият принос включва анализът на литературните източници. Анализът на литературата в областта, избрана за тема на дисертацията, е базисно изискване за всяка дисертационна разработка. Сред литературните източници, използвани от М. Костова, липсва цялостен поглед върху ситуацията извън страната, а тематиката е широко дискутирана на международната научна сцена. Това са част от аргументите в полза на това първият принос на докторанта да не бъде признат.

Вторият принос е създаването на авторски модел „Кошер“, който авторът следва убедително да защити и чрез своите отговори на зададените по-долу въпроси.

По отношение на третият принос, липсват каквито и да било доказателства в дисертационната разработка за въпросният „авторски модел за оборудване на стая по интереси в ЦСОП „Св.Паисий Хилендарски“ с насоченост към професионалното ориентиране на учениците. В дисертацията липсва такава цел, няма такава задача, липсва и хипотеза в тази посока. Поради тези причини третият принос също е дискредитиран.

5. Преценка на публикациите

Публикациите по темата на дисертацията са четири на брой. Три от тях са излезли от печат през 2020 година.

6. Автореферат

Авторефератът отразява текста на дисертацията.

7. Препоръки и бележки

- Основната за тематиката на дисертацията терминология следва да бъде актуализирана.
- Препоръчително е изказът в множествено число в целия текст на дисертацията да се замени с неутрален.
- Текстът изобилства от технически, стилистични и правописни пропуски.

8. Въпроси

1. На базата на какви резултати от разработката Ви обосновавате функционалността на всеки елемент от всеки от трите етапа от модела си, при положение, че не сте работили с деца от всички възрастови групи, посочени в модела?
2. Как научно обосновавате наличието и структурирането на първия и третия етап от модела „Кошер“, при положение, че нямате експериментални данни за посочените възрастови периоди и не сте апробирали нищо от модела в посочените възрастови групи?
3. Какво отличава педагогическата Ви дейност, в проведения от Вас педагогически експеримент, от дейността на всеки средностатистически учител, който извършва сходни дейности в ежедневната си педагогическа практика?
4. На базата на каква, доказана от експеримента Ви ефективност на модела „Кошер“ го препоръчвате „за осъществяване на професионално ориентиране“ (стр. 122)?
5. На какво основание предлагате цялостен във възрастово отношение модел, който покрива големи възрастови периоди при децата и учениците, след като сте работили само с 8 (осем) ученици, които попадат само в една от възрастовите категории?

6. Защо липсва контролна група на проведения от Вас педагогически експеримент?
7. Какви методи за статистическа обработка на данните сте използвали?

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

На база очертаните специфични особености на дисертационния труд, предлагам с **особено мнение**, на членовете на научното жури да присъдят образователната и научна степен „доктор” на Мария Иванова Костова в област на висше образование: 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика.

06.01.2025 г.
гр. Благоевград

Рецензент:
доц. д-р Светослава Съева

R E V I E W

of dissertation thesis:

„PROFESSIONAL ORIENTATION AND PROFESSIONAL TRAINING OF STUDENTS WITH MENTAL RETARDATION“

for awarding of the educational and scientific degree "Doctor" in the field of higher education: 1. Pedagogical sciences, professional direction: 1.2. Pedagogy.

Candidate: Maria Ivanova Kostova

Reviewer: Assoc. Prof. Svetoslava Nicolova Saeva, PhD, “Neofit Rilski” South-West University, Blagoevgrad

Supervisor: Prof. Pelagia Mihaylova Terziyska, PhD

The review was prepared according to Order No. 2794/22.11.2024. of the rector of “Neofit Rilski” South-West University and based on the decision of the scientific jury.

9. General presentation of the procedure and the doctoral student

The procedure and the presented set of documents are in accordance with the ZRASRB (transliterated Bulgarian law), the Regulations for the implementation of the ZRASRB (transliterated Bulgarian law) and the Regulations for the development of the academic staff of “Neofit Rilski” South-West University.

Instead of a CV, the applicant submitted a “portfolio”. The portfolio lacks basic components of a standard CV resume, such as: foreign language skills, degree of computer literacy, date of birth, and others. At their expense, unnecessary elements such as: "favorite quote", "future plans" and "personal achievements" are included. In the case of the latter, there is a lack of clarity regarding the time and duration of the described events.

Maria Kostova is a PhD student in the Department of "Educational Management and Special Pedagogy" at the Faculty of Pedagogy of “Neofit Rilski” South-West University, Blagoevgrad, since January 2019.

In 2017 she graduated with a bachelor's degree in "Special Pedagogy" from “Neofit Rilski” South-West University. A year later, she obtained a master's degree in the same specialty from the same university.

Professionally, the candidate declares six years of experience as a "teacher". Currently, she serves as a deputy director of "St. Paisiy Hilendarski" CSOP (transliterated abbreviation in Bulgarian), in Blagoevgrad.

Since 2018 till up-to-date she has participated in 21 trainings related to her professional realization.

She participated as a lecturer in one project in 2023 and is a member of three, currently two organizations.

10. Relevance of the topic

Enabling people with intellectual disabilities to live independently and by ensuring self-sufficiency, which in turn leads to a higher quality of life for them as adults, is one of the main goals of the education of the students of the mentioned category and for this reason the present development represents a timely initiative in both theoretical and scientific-practical aspect.

11. Presentation of the thesis and assessment of its contents

The dissertation has a total volume of 144 standard computer pages, and the main text is positioned onto 124 of them.

Structurally, the dissertation consists of an introduction, three chapters, conclusions, recommendations, contributions, conclusion, references and three appendices located on the last eleven pages of the work.

There are 4 tables included in the text. Additionally, 26 graphs were also used for visualization.

In the introduction, the candidate presents basic information about her thesis. It is noteworthy that she uses the term "children" with mental retardation, which should be replaced by "students", given the target group of the dissertation.

Also, "mental retardation" is a morally outdated term that has long been replaced in science and practice by the concept of "intellectual disability" (see: Change in Terminology: "Mental Retardation" to "Intellectual Disability". Source: <https://www.federalregister.gov/documents/2013/08/01/2013-18552/change-in-terminology-mental-retardation-to-intellectual-disability> [22.09.2024]).

For many years there has been a public movement against the use of the so-called "r-word" ("retarded"), which classifies it as offensive and discriminatory towards the people it is used for, and they themselves and their families do not accept it as defining them (see: R-Word Campaign. Source: <https://njcdd.org/the-r-word-campaign/> [22.09.2024]).

The text also uses the term "mass school" (p. 6; p. 77, p. 95, p. 96, p. 104, p. 115; p. 122), which should be replaced by the correct term "general education school".

Data processing methods are not described correctly (page 6). The specific names of all statistical methods that were used to process the data are lacking. This rises serious concerns and doubt on the results stated in the thesis. It is clear from the text that for the candidate "statistical methods" equals "graphic presentation of established results" (p. 6), which is absolutely untrue.

From the total of three chapters of the dissertation, the candidate chooses to devote two of them to the theoretical analysis of the problem, and to leave both the research and the practical part of her work in the third chapter.

The candidate contradicts herself in places in his text, for example: "For the mental development of the child, visual and auditory analyzers are of the greatest importance. Other types of perception, not less important for the mental development of the personality, are kinesthetic perceptions, perceptions of time and space, and others." (p. 7).

The numbering of the paragraphs in the first chapter, as well as in the other two chapters, should be in accordance with the standard, namely: in the first chapter, the paragraphs should be numbered 1.1., 1.2, 1.2.1. and 1.2.2., instead of the present ones. The numbering in the second chapter should continue this logic as follows: 2.1., 2.2., 2.3., 2.3.1. and 2.3.2. The same applies to the third chapter - 3.1., 3.2., 3.2.1., 3.2.2., 3.2.2.1., 3.2.2.2. and 3.3.

In the second chapter, the theoretical analysis continues, thus breaking the balance of the proportional distribution of the text of the dissertation. The theoretical overview is in a volume of 82 pages, and the experimental part is located on only 38 pages (from p. 83 to p. 121).

There are sources available in Bulgarian language that are on the topic of the dissertation, but were not used by the doctoral student - for example, those developed by the Bulgarian Ministry of Education and Culture "4. Career guidance for students with special

educational needs" <https://orientirane.mon.bg/files/KO-SOP.pdf>. In English, the sources are abundant, both in paper and electronic form.

After the presented analyzes of the various authors, the doctoral student's opinion on the issue under consideration is missing.

The third chapter provides information about the conducted research.

The second point in this chapter is entitled "Ascertaining stage" (pp. 85-87). Although activities are described, there is a lack of criteria and indicators by which the measurement of the "skills that the students have acquired so far" should have been carried out (p. 85). There is also a lack of statistical methods and data, through which the doctoral student should obtain the corresponding values.

This leads to the conclusion that a ascertaining stage of the experiment is missing. Only a formative stage is available, which is not recognized and not disclosed by the PhD student as such. Accordingly, it was not conducted as such with the necessary measurements and analyses.

Both the entry and exit levels of the students were not recorded by the doctoral student at the beginning and at the end of the pedagogical experiment. In this way, there is a lack of evidentiary material for the construction, structuring, approbation and therefore the effectiveness of the author's "Hive" model created by her. This compromises the PhD candidate's second contribution, which remains not confirmed by the reviewer (p. 122).

The two surveys, which also fall under the umbrella of the "ascertaining stage", represent the opinion of specialists and are in a significantly larger volume than the actual work of the candidate, which she personally carried out in her work with the students of the CSOP (Bulgarian abbreviation), namely the creation of the author's "Hive" model, which is reported by her as a contributing moment of the thesis.

The third point is entitled "Theoretical-Applied Model of Pedagogical Research", but does not contain any text, and instead it goes straight to the conclusions of the survey (p. 115).

There is no description of the participants in the pedagogical experiment, in the experimental group part, including: age, class, gender, degree of intellectual disability, presence/absence of additional disorders, etc.

There is no control group in the pedagogical experiment. This compromises the entire pedagogical experiment.

The proposed author's model "Hive" (pp. 117-121) should be presented in more details, especially in its role of the only real, but provable, contribution of the thesis by the candidate. Its description should be positioned in a separate paragraph of the third chapter or in a separate appendix.

As structural cores, the model in its schematic form can be represented by any special teacher working in the field. The structure shown is not supported by any experimental evidence. The factual evidence on the basis of which the author of the dissertation recommends his model is also unclear.

The activities described in the model: sowing seeds, preparing food, etc. are carried out by every average teacher in the field. It does not become clear the contribution of the doctoral student and how her work differs from the usual, standard work of any special teacher.

The following are: conclusions, recommendations and three contributions of the dissertation thesis.

In the conclusions, the doctoral student allows herself to establish a "need" in relation to categories of persons who are not the object and subject of her research, namely: "... and other special educational needs." (p. 122).

In her conclusion, the author emphasizes the importance of professional guidance and professional training of students with intellectual disabilities.

The references are divided into two parts, as follows:

- References – with 88 sources listed. It is noteworthy that only Bulgarian language sources were used. This fact greatly limits the view of the candidate in her analysis of international phenomena in the field she studies and does not allow her to present a complete picture of the state of students with intellectual disabilities, contrary to her statement on p. 4 that: "The preparation of the theoretical part includes literature that gives a comprehensive picture of the state of students with mental retardation."
- Internet sources, which are 12 in number, of which 9 are in English and three are in Bulgarian language.

Of all the 88 sources listed in the "references" section, it is striking that only three have been published in the last five years, and all three are from the year 2020.

The candidate mainly refers to old literature, given that the topic is not historical, which calls into question the relevance of the information provided through it and its subsequent analysis. This also discredits the first of the three contributions of the dissertation, which is based on the references analysis.

The fact that the thesis is based on outdated sources of information is in contrast to the statement of the candidate in the introduction of the dissertation (p. 4).

12. Contributions

The PhD student makes three contributions based on her thesis.

The first contribution includes the analysis of reference sources. The analysis of the literature in the field chosen as the topic of the dissertation is a basic requirement for any dissertation development. Amongst the sources used by M. Kostova, there is a lack of a comprehensive view of the situation abroad, while the topic is widely discussed on the international scientific scene. These are some of the arguments in favor of the reviewer to not recognize this contribution.

The second contribution is the creation of an author's model "Hive", which the author must convincingly defend also through her answers to the questions asked by the reviewer below.

Regarding the third contribution, there is no evidence of any kind in the dissertation for the questionable "author's model for equipping a room of interest in "St. Paisiy Hilendarski" CSOP (Bulgarian abbreviation) with a focus on the professional guidance of students. The dissertation lacks such a goal, there is no such task, and a hypothesis in this direction is also missing. For these reasons the third contribution is also discredited and not accepted by the reviewer.

13. Evaluation of publications

There are four publications on the subject of the dissertation. Three of them were published in 2020.

14. Abstract

The Abstract reflects the text of the dissertation.

15. Recommendations and Notes

- All of the basic terminology for the subject of the dissertation should be updated.

- It is recommended the candidate to replace the plural statement in the entire text of the dissertation with a neutral one.
- The text is full of technical, stylistic and spelling errors.

16. Questions

8. On the basis of what results of your thesis do you justify the functionality of each element of each of the three stages of your model, given that you have not worked with children of all age groups specified in the model?
9. How do you scientifically justify the existence and structuring of the first and third stages of the "Hive" model, given that you have no experimental data for the indicated age periods and have not tested anything from the model in the indicated age groups?
10. What distinguishes your pedagogical activity, in your pedagogical experiment, from the activity of any average special teacher who performs similar activities in their pedagogical practice on daily basis?
11. On the basis of what, proven by your experiment, effectiveness of the "Hive" model do you recommend it "for the implementation of vocational guidance" (p. 122)?
12. On what basis do you propose an age-inclusive model that covers large age ranges in children and students, after you have worked with only 8 (eight) students who fall into only one of the age categories?
13. Why there is no control group in your pedagogical experiment?
14. What statistical data processing methods did you use?

CONCLUSION:

Based on the outlined specific features of the dissertation I propose to the members of the scientific jury, **with my dissenting opinion**, to award the educational and scientific degree "doctor" to Maria Ivanova Kostova in the field of higher education: 1. Pedagogical sciences, professional direction 1.2. Pedagogy.

06th of January 2025
Blagoevgrad, Bulgaria

Reviewer:
Assoc. Prof. Svetoslava Saeva, PhD